

XVI. FEJEZET.

A FRANCZIA HÁBORÚK IDŐSZAKA.

Források: *Kézikönyvek:* Mint a XV. fejezetben; továbbá: Rónai Horváth Jenő: Az ujabbkori hadviselés történelme; u. az. Az egyetemes hadtörténelem vázlata. *Kütfők, monográfiák.* Kütfőszerű munka vagy monográfia a magyar irodalomban nagyon kevés van. s ez is inkább politikai, semmint katonai természetű; német és francia katonai munka ellenben, úgy általános t. i. az egész időszakra kiterjedő, mint minden egyes hadjáratra nézve külön-külön tömérdek van, úgy hogy azok föl nem sorolhatók; de ez nem is szükséges, mert minden katonai könyvtárban az ily munkák bőségesen vannak. Mi tehát itt csak néhányat említünk fel: Angeli, Erzherzog Karl als Feldherr und Organisator; Angeli, Illustrierte Geschichte der k. u. k. Armee; Galitzin, Allgemeine Kriegsgeschichte; Horsetzky, Kriegsgeschichtliche Übersicht der Feldzüge der letzten 100 Jahre; Rüstow, Die Feldherrnkunst; Geschichte der Kriege in Europa; Schels, Kriegsgeschichte der Oesterreicher; Krones és Wertheimer munkái stb. Thiers, Histoire du consulat et de l'empire, Lanfray, Histoire de Napoleon stb. Minden hadjáratnak ezenkívül *külön irodalma* van. *Értekezések:* Ezek száma a német és francia irodalomban roppant nagy, bizonyára több ezerre rúg. Magyar katonai értekezések a Hadtörténelmi Közleményekben és a Ludovika Akadémia Közlönyében szintén nagy számmal találhatók: Így: Gömör, Magyarország ereje az 1792—1815. évi hadjáratokban; Ugyanaz. A magyar nemesi fölkelés; Ugyanaz. Az 1809. évi insurrectio; Jakab E. Az erdélyi nemesi fölkelés 1809-ben; Széchy és Schikovszky munkái a pozsonyi hídfő védelmezéséről; Rónai Horváth Jenő több értekezése; Bodnár István: A győri csata stb.

A sziléziai háborúk lezajlása után, egész a francia forradalom kitöréséig, Európa nyugati részén béke uralkodott s csak keleten foglalkoztatták a török elleni küzdelmek az érdekelt hatalmokat. A francia forradalom azonban, mely romboló erejével

minden állami és társadalmi rendet felfogatott, nem soká maradt Franciaország határai közt, hanem csakhamar vérbe és lángba borította egész Európát, az államok és népek egy negyedszázadot meghaladó küzdelmét idézvén elő, mely csak akkor szűnt meg, midőn Európa teljesen kimerülve levén, a fegyvert letenni kényszerülve volt.

A francia háborúk időszaka hadművészeti szempontból a világtörténelem legérdekesebb, legtanulságosabb időszakai közé tartozik, mert itt vettettek meg a modern hadművészet alapjai, melyeken mai tudásunk is fölépült.

E háborúkban Ausztriának jelentékeny része volt; de e háborúk is azok közé tartoznak, melyek nem Magyarország, hanem a monarchia érdekében viseltettek s azok hullámai Magyarország területét csak két ízben, 1805-ben és 1809-ben érintették. Azok lefolyásáról tehát szintén inkább csak vázlatot adunk, mely csak itt-ott, a monarchia létét, vagy Magyarország érdekeit különösen fenyegető esetekben bővül ki.

A francia háborúk, melyek 1792-től 1815-ig tartottak, következőkép csoportosíthatók:

- a) A francia forradalmi háborúk, 1792—1795.
- b) A francia köztársaság elleni háborúk, 1796—1800.
- c) A Napoleon elleni háborúk, 1805—1815.

A francia forradalmi háborúk.

A francia forradalmi háborúk kitörésének közvetlen okait a következőkben adjuk:

Franciaország viszonyai XVI-ik Lajos gyöngé kormánya alatt mind rosszabbra fordultak. A rendeknek 1789 május 5-ére Versaillesbe összehívott gyűlése, mely az ország zilált viszonyain tanácskozási s annak anyagi helyzetén segítő volt, a rend helyreállítása helyett a *nagy forradalom* kitörését eredményezte. A gyűjtő anyag roppant mennyiségben volt összehalmozva, s csak a szikra hiányzott, mely az egész országot lángba borítsa. A köznépső osztály (tiers état) követeléseinek elvetése következtében az elégedetlenség egész erővel tört ki, s a mozgalom csakhamar oly

mérveket öltött, hogy annak elfojtására a különben is gyöngé kormány képtelen volt.

Junius 17-én megalakult a *nemzetgyűlés*, mely Franciaországot új alkotmányval kívánta ellátni. A király ellenszegült, de midőn a nép a párisi forradalommal és a *Bastille* lerombolásával felelt (jul. 14.), a határozatokat szentesítette. A királyság tekintélye egyre csökkent; október 5-én a nép Versaillesbe tódult s a királyt Párisba való költözésre kényszerítette. A főnemesség, sőt a királyi család tagjai is külföldre menekültek, s a király, kinek távozása két ízben erőszakosan meggátoltatott, teljesen a nemzetgyűlés és a nép hatalmába esett.

A külföld mindez ideig az eseményeket közönyösen nézte; de ekkor Ausztria és Poroszország uralkodói, részint azon aggodalomból, hogy a franciaországi események saját államaikban is rendbontást idézhetnének elő, részint pedig az emigrált francia hercegek és egyéb főnemések buzdításait meghallgatva, Pillnitzben (Drezda mellett) 1791 augusztus havában tanácskozást tartottak arról, hogy a franciaországi állapotok miként volnának ismét helyreállíthatók. E tanácskozás eredménye a híres *pillnitzi deklaráció* volt, melyben II. Lipót mint német császár és II. Frigyes Vilmos porosz király a francia népet a királyság és a rend helyreállítására szólították föl, ellenkező esetben háborúval fenyegetvén.

E fenyegetés a francia köztársasági pártot rendkívül fölziggatta s érte a királyt tevén felelőssé, XVI-ik Lajost fölhívta, miszerint Ausztriának hadat üzenjen; midőn a király ezt tenni vonakodott, a háborút Dumouriez hadügyminiszter ajánlatára II. Lipótnak, mint *Magyar- és Csehország királyának* s Franciaország ellenségének, 1792 ápril 20-án a törvényhozó nemzetgyűlés üzenete meg.

Ausztria és Poroszország most egy szövetséges sereget indítottak Franciaország ellen, melynek fővezére Braunschweig herceg július 25-én egy sértő nyilatkozatot (*a koblenzi manifestumot*) adott ki, mire a népdüh a Tuillériák ostromával s XVI-ik Lajosnak és a királyi családnak a Temple-be hurcolásával felelt, s Franciaországot *köztársasággá* nyilvánította.

A kormány egyidejűleg előkészületeket tett az ország védelmére s a hadsereget a határokra rendelte.

Az 1792-ik évi hadjárat. A megelőzőkben kifejtett okoknál fogva megindult háborúban a francziák a szövetségesek támadását meg akarván előzni, az osztrák Németalföldre betörést terveztek, melyre két hadsereg: az északi *Rochambeau* alatt, 35,000 fővel és a közép-hadsereg *Lafayette* alatt, 28,000 fővel, szerveztetett. Osztrák részen ez erő ellenében egyelőre csak mintegy 30,000 fő volt állítható, mely a *Szász-Tescheni* herceg parancsnoksága alatt állott, de a cordon-rendszer elvei szerint az egész határon szétforgácsolva volt.

1792.

A francziák a támadást négy oszlopban hajtották végre, de az egyik közép oszlopot *Beaulieu* altábornagy visszaverte, mire a többi oszlop is visszavonúlt s a hadműveletekben e hadszínhelyen egyelőre szünet állott be.

A szövetségesek ezalatt, a németalföldi hadak beszámításával 100,00 főt meghaladó sereget gyűjtöttek, melyben a poroszok *Braunschweig* herceg alatt 40,000 főt tettek.

Braunschweig herceg, ki alatt az egész szövetséges sereg állott, július 25-én lépte át a francia határt, de csak augusztus 25-én foglalta Longwy-t. A francziák *Dumouriez* által vezetett 90,000 főnyi serege lassan hátrált Szent-Menehouldig, midőn pedig a szövetségesek Verdun megvétele után állását megkerülték, a harcot megfordított arcvonallal fogadta el. Ez a szeptember 20-án vívott **Valmy** melletti csata volt, mely azonban csupán egyszerű **Valmy** ágyúzásra szorítkozott. A poroszok ekkor a szövetségből kiváltak és visszavonúltak Koblenzbe. *Braunschweig* még jókor érkezett a Rajnához, hogy *Custin* tábornok seregét megállítsa, de a rajnamelléki fontos Mainz már a francziák kezében maradt.

A francziáknak ezután már csak az osztrák hadak ellen kellén küzdeni, újból Németalföldre törtek be, megverték a *Szász-Tescheni* herceg seregét november 6-án **Jemappes** mellett s az **Jemappes** osztrák hadakat egész Németalföldről kiszorították.

A szövetségesek tehát a hadjárat folyamán elvesztették az egész Németalföldet, a Rajnánál Mainzot, végre az olasz hadszínhelyen Savoyát és Nizzát.

Az 1793-ik évi hadjárat. A francia nemzeti convent az 1793. 1793. évi január 21-én XVI. Lajos királyt kivégeztette és ezzel

1793.

1793. majd egész Európát Franciaország ellenségévé tette. Csakhamar létrejött az *első coalitio*, melyhez Ausztria, Poroszország, Anglia, Hollandia stb., szóval Orosz- és Törökországon kívül majd egész Európa csatlakozott.

Ausztria mindenekelőtt az 1792-ben elvesztett Németalföldet óhajtotta visszafoglalni; e czélből az osztrák fővezér, *Coburg* herceg, mintegy 70,000 főnyi sereggel Köln tájékáról, hol felvonult, Aachen és Lüttich irányában Brüssel felé volt előnyomulandó. A francia kormány elfogadta fővezére *Dumouriez* azon tervét, hogy a sereg egy részét Valence tábornok alatt vissza hagyván, a nagyobb részszel Hollandiába betör s ez államot a Franciaország-hoz való csatlakozásra kényszeríti. A francia erők összege mintegy 90,000 főt tett.

Dumouriez február 17-én tört be Hollandiába, de még nem messze jutott, midőn az osztrák sereg támadó előnyomulása folytán visszatérni volt kénytelen. Coburg ugyanis február 26-án a Roer folyón átkelt, a *Károly* főherceg által vezetett elővéd a francziák szétszórt hadait márczius 1-én Aldenhovennél megverte, mire Valence a Maas folyó mögé, majd Löwen és Tirlemontig húzódott vissza. De Coburg oly lassan nyomult elő, hogy mire a francia állásokig ért, Dumouriez már Hollandiából visszatért s nyomban elhatározta, hogy a Neerwinden tájékán álló osztrák sereget megtámadja.

Neerwinden.

A neerwindeni csata. Az osztrák hadsereg, midőn márczius 17-én a kis Geete jobb partján, Léau és Oberwinden közt állást foglalt, körülbelül 42,000 főt számlált; a francia hadak ereje mintegy 47,000 fő volt.

Dumouriez a támadást márczius 18-án nyolcz oszlopban hajtotta végre, melyek Valence, Chartres, Miranda és Champmorin tábornokok által vezetettek, s szándéka az osztrák felállításnak mindkét oldalról való átkarolása volt. A Miranda által vezetett és a tirlemonti országúton előnyomuló oszlopok a többit megelőzván, *Károly főherceget* szorongatni kezdték; de a főherceg *magyar csapatai*, kiváltképen a *Sztáray* gyalogezred és *Benyouszky* lovas dandára (*Eszterházy* huszárok és a *Dévay* ezredes által vezetett Coburg dragonyosok) Miranda oszlopaiv visszavetették és evvel a csata sorsát eldöntötték. Miután a balszárnyon *Boros* lovas dan-

dára Valence csapatait szintén visszanyomta, Dumouriez általános visszavonulást rendelt el. 1793.

A hadjárat további folyama. A Neerwinden mellett kivírt győzelem hatása oly nagy volt, hogy Dumouriez seregében a rend teljesen felbomlott s az három nap múlva 20,000 főre olvadt le. Dumouriez ekkor a convent által letéve s Párisba idézve lön, seregében pedig ellene — az osztrákokkal folytatott tárgyalások miatt — zendülés tört ki, úgy hogy a fővezér az osztrák táborba volt kénytelen menekülni.

Coburg most, miután mellette jobbról Lillenél a 15,000 főnyi Angol-Holland, balról Namurnél Beaulieu 20,000 főnyi serege is felvonúlt, az előnyomulást folytatta, de a methodikus hadviselési mód szerint alapot teremtendő, útközben hosszadalmas várostromokba fogott (Condé, Valenciennes, Quesnoy, Maubeuge).

Ámde időközben fölkészültek a Carnot által újonnan felállított és szervezett francia hadak, melyek parancsnoka *Jourdan* a Maubeuge ostromával bajlódó Coburg hadseregét október 15. és 16-án *Wattignies* mellett döntőleg megverte.

Coburg erre Franciaország területét elhagyva, Németalföldön Namur tájékán téli szállásokra vonúlt.

Ausztria a neerwindeni győzelemmel visszanyerte ugyan Németalföldet, de a szövetségesek által követett *főczellt*, mely a convent uralmának megszüntetéséből és a királyság helyreállításából állott, csak úgy érhetne volna el, ha Coburg — a helyett, hogy apró váracsok ostromával bibelődik — a neerwindeni csata után egyenesen Párisba menetel.

Az 1794-ik évi hadjárat. A hadviselő felek politikai helyzete aránylag keveset változott. A coalitio Anglia erőlködései folytán továbbra is fennmaradt, a hadseregek a francia határon állottak. 1794.

Franciaország belső viszonyai azonban a lehető legrosszabb állapotba jutottak. A jakobinusok, a girondisták megbuktatása óta, s miután Mária Antoinette királyné is kivégeztetett, korlátlanul uralkodtak, s Párisban, úgy mint egész Franciaországban, a *rémuralom* féktelenül tombolt. Az 1794-ik év elején végre bekövetkezett a meghasonlás, s a jakobinusok ezentúl egymás ellen dühöngtek, míg végre Robespierre kivégeztetésével (július 27.) uralmuk véget ért.

1794. Az ország ez idő alatt azonban siralmas állapotba jutott, s bár minden tartományban inség volt, szerencse mégis, hogy csupán a Vendée állott nyílt lázadásban a köztársaság ellen, míg az ország többi részei megadással viselték a szörnyű terheket, melyeket a forradalom és a háború rájuk rótt.

A katonai helyzet annyiban javult, hogy a Carnot által ajánlott «levée en masse» a hadsereg megritkult sorait újra megtöltötte, s 1794 elején Franciaország, 14 hadseregbe tagozva, több mint 500,000 harczost állított a szövetséges hadak ellenébe. E hadseregek közül három állott az ország északi részén 160,000 fővel, egy 30,000 fővel a Maas, egy 50,000 fővel a Mosel, kettő — összesen 90,000 fővel — a Rajna mellett, kettő szintén 90,000 fővel az olasz, kettő mintegy 80,000 fővel a spanyol határon, végre három a tengerpart mentén. E mellett a hadseregek szelleme javult, s a csapatok jobb vezérek kezeibe adatván, mint látni fogjuk, nem-sokára diadalmasan mérköztek meg az ellenséges seregekkel, melyek az ország határait átlépték.

Hadi tervek. A *franciák* az ország északi részén föllállított seregekkel Németalföld újbóli elfoglalását tervezték, míg a rajnai hadszínhelyen álló seregek Németországba voltak benyomulandók; a többi hadak védő feladatokat nyertek. A *szövetségesek* részéről a Coburg alatt álló fősergnek Páris ellen kellett előnyomulni, mely műveletet a többi hadak támogatandók voltak.

A németalföldi hadjárat. A francia északi sereg parancsnoka, *Pichegru* tábornok, Carnot tervei szerint Brüssel irányában nyomult elő; a Landrecy ostromló Coburg ellen kezdetben nem boldogult, de megvervén ismételen Clerfait hadát, május 17-én végre *Tourcoing* mellett Coburg seregén is erőt vett. Ennek daczára az erejüket egyesített szövetségesek június 26-án támadást intéztek a francziák **Fleurus** melletti kiterjedt állására, mely azonban sikerre nem vezetett, mire a francziák Coburgot előbb Brüsselbe, majd a helyébe lépett Clerfait tábornagyot a Rajna mögé nyomták vissza. Pichegru ezután nemcsak Németalföldet, de Hollandot is elfoglalván, a *bataviai köztársaságot* alapította meg.

A rajnai vonalon sem a francziák, sem a szövetségesek jelentékenyebb eredményeket el nem értek; a francziák azonban mégis

annyit, hogy a szövetségesek a Rajna mögé vonulván, Mainzot 1794. ostrom alá foghatták.

A forradalmi kormány ujoncz seregei leküzdötték a coalitio kipróbált bajnokait és Franciaország határait a Rajnáig, az Alpo-kig és a Pyrenæi hegylánczokig terjesztették ki.

Az 1795-ik évi hadjárat. A hadviselő felek helyzete az 1795. évi hadjárat kezdete előtt lényeges változáson ment át.

A francia fegyverek mult évi szerencséje a coalitiót teljes fölbomlással fenyegette. Poroszország volt az első, mely a francia kormánynyal alkudozásba bocsátkozott, s az ápril 5-én kötött bázeli külön békében a Rajna balpartját a francziáknak átengedvén s egy demarkationalis vonal meghatározásával a német államokat biztosítván, a coalitiótól visszalépett. Példáját csakhamar követték a többi német államok majd később Nápoly és Spanyolország is, minek folytán a szövetségben csupán csak Ausztria és Angolország maradt meg.

Anglia azonban a háború folytatásában csak pénzzel vett részt, a harczot teljesen Ausztriának engedte át.

Bár ennek következtében Franciaország helyzete kifelé tetemesen javult, a viszonyok mégis kedvezőtlenek voltak, részint a nyomasztó pénzhiány miatt, részint pedig azért, mivel a seregek létszáma — a rémuralom megszűntével az erőszakos eszközök is megszűntek — tetemesen csökkent, s még ez erőnek is csak mintegy fele volt a működő sereghez osztható, mert a másik felét a belrend fenntartására a tengerpartoknak Anglia elleni oltalmazására, s végre Hollandia megszállására kelle fordítani.

A *francziák* ennek daczára eredetileg valamennyi hadszínhelyen támadólag szándékoztak föllépni. A hadseregek csekély létszámánál fogva azonban e szándék csak a Rajna mellett volt kivihető. *Ausztria* mindenekelőtt az 1794. évben elvesztett részek visszaszerzésére törekedett, melyre a kiinduló pontot Mainz volt képezendő.

Ennek következtében a hadjárat főbb eseményei a Rajna körül folytak le.

A támadást a francziák kezdték meg, midőn Jourdan hadserege a Rajnán átkelvén, az osztrák csapatokat szeptember 20-áig a Majna mögé visszaszorította. Pichegru átkelési kísérletét ellen-

1795. ben Quozdanovics altábornagy meghiusította, mire Clerfait támadásba menvén át, Jourdant a Rajnán át ismét visszavetette, majd maga kelt át a Rajnán s október 29-én a francziákat Mainz alatt megtámadván, fölöttük győzelmet aratott. Evvel Mainz az ostrom alól föl volt mentve, de a további támadásra Clerfait nem birt elég erővel s a hadműveletek megszűntek. Deczember 1-én a harczoló felek fegyverszünetet kötöttek.

A szövetségesekre tehát a hadjárat egész eredménye Mainz fölmentése volt; positiv céljaikhoz egy lépést sem közeledtek.

A francia köztársaság elleni háborúk.

Franciaországban 1795 október 25-én a forradalmi kormány, a nemzeti convent, uralma véget ért, s a végrehajtó hatalom az öt tagból álló directoriumra (directoire executif) ruháztatott. A belügyek állapota azonban elég rossz volt. A kormány helyzetét különösen a pénzhiány tette súlyossá; a korábban kibocsájtott assignáták értéktelenné váltak s így nem maradt egyéb mód, mint egy 600 milliónyi kényszer-kölcsön, mely legalább a hadsereg szükségleteit fődözte. Egyúttal új állítás is rendeltetett el, mely a hadsereg létszámában beállott fogyatékot fődözte s így a directorium 1796 tavaszán ismét elég számos és jól felszerelt seregeket állíthatott harczba.

A külviszonyok a következők valának: Poroszország és Spanyolország a bazeli szerződés alapján továbbra is semleges maradt, de Ausztria nem tudott Németalföld elvesztésébe belenyugodni, s Anglia által is folyton izgatva, erősen készült a háborúra, melyre Oroszország szövetségét is megnyerte; ámde Anglia csak pénzzel segített, 30 millió font sterlinget bocsájtván Ausztria rendelkezésére, Oroszország pedig egyelőre tevékeny részt a háborúban nem vett. Olaszországban Nápoly és Szárdinia osztrák párton állottak s háború esetére segélyhadak fölállítását ígérték s tényleg sereget is állítottak. Savoya és Nizza ugyanis még mindig a francziák kezében volt, de sőt 1795 végével még az alpesi átjárók is a francziák kezébe kerültek.

Az előbb érintett viszonyok folytán a köztársaság legveszé-

lyesebb ellenfele *Ausztria* volt, mely állam erőcsoportosítása folytán két hadszínhelyen, Németországban és Olaszországban fenyegette. 1795.

A *francia* directorium ennélfogva Carnot ajánlatára elhatározta, hogy maga lép, még pedig mindkét hadszínhelyen támadólag föl, annál is inkább, mivel az ellenséges területre való behatolás nemcsak erkölcsi eredményt, de anyagit is ígért, a mennyiben a seregek fentartása az idegen ellenséges terület terhét képezendi. Ehhez képest a directorium két hadsereggel, *Jourdan* és *Moreau* alatt, Németországba, egy hadsereggel pedig, mely *Bonaparte Napoleon* hadosztály-tábornok parancsnoksága alá helyeztetett, Olaszországba szándékozott benyomulni.

Ausztria szintén két sereggel rendelkezett a Rajnánál, Károly főherczeg és Wurmser alatt, egygyel pedig Beaulieu alatt Olaszországban.

Ezek szerint mindkét fél a fősúlyt a német hadszínhelyre fektette, míg Olaszország csak mellék hadszínhelynek tekintetett. Bonaparte tábornok hadvezéri genieje azonban a dolgoknak egész más lefolyását idézte elő.

Az 1796—97-ik évi hadjárat. *Az olaszországi hadjárat.* A francziák olaszországi hadserege, mely *Bonaparte Napoleon* tábornok parancsnoksága alá rendeltetett, a következő részekből állott: *Laharpe* hadosztálya, 8000 fő, Voltrinál; *Masséna*, 9000, Savonánál; *Augéreau*, 8000, Albengánál és *Serurier*, 7000, Garessiótól nyugotra; összesen tehát 32,000 fő, 60 löveggel. melyhez szükség esetén még a Nizzánál álló 4000 főnyi lovassági tartalék vonható volt. A hadsereg azonban sem ruhával, sem élelemmel kellően ellátva nem volt és a szó legszorosabb értelmében hónapok óta nyomorgott. 1796—97.

A Beaulieu alatt álló osztrák-szárd hadsereg cordonvonásban állott közel 200 kilométer kiterjedésben, a Mont-Blanctól a tengerig; és pedig 20,000 fő olasz az *Aostai* herczeg alatt a főerővel Turinnál, 20,000 olasz *Colli* alatt Ceva és Mondovi közt, végre 30,000 osztrák Beaulieu alatt Alessandria és Genua közt.

Beaulieu egyelőre csak a francziákat a Rivierából kiszorítani akarta, olykép, hogy ő maga Genuából a tengerpart mentén, az *Argenteau* hadosztály pedig Aquiból Savona irányában előnyomul.

De Bonaparte tábornok a hadműveletekben őt megelőzte.

1796—97. Miután seregét a legszükségesebbekkel ellátta s mint hajdan Hannibal, katonáit az olasz síkság gazdagságára való utalással feltűzelte, a Laharpe, Masséna és Augéreau hadosztályokat Savonánál összpontosította, azon czélból, hogy Carcare irányában, hol a szárd és osztrák sereg érintkezett, a *cordonvonalat áttörje*. E mozdulatot Serurier egy Ceva irányában való előnyomulással volt támogatandó, míg Voltrinál védő feladattal egy dandár maradt vissza.

Április 12-én a Laharpe hadosztály Argenteau egy oszlopával találkozott össze *Montenotte*-nál, s azt Masséna segítségével visszavetette. Másnap Augéreau nyomta vissza a szövetségeket *Millesimónál*, április 14 és 15-én pedig az egész erő *Dego*-ig nyomult elő s a szövetségeket itt is megvervén, evvel a *cordonvonalat tényleg áttörte*, és a *szövetséges hadakat egymástól elválasztotta*. Mihelyt a cordon át volt törve, Beaulieu minden további támadó- vagy védő kísérletről lemondva, az Alessandria felé való visszavonulást rendelte el.

Bonaparte most csupán Laharpe hadosztályát hagyta állva az osztrákok ellenében, a másik két hadosztályal és Serurier oszlopával Colli hadtestét támadta meg, s április 17-én *Cevánál*, április 22-én pedig *Mondovinál* megvervén, az olaszokat is visszavonulásra kényszerítette, melyet Colli Turin felé hajtott végre.

A turini udvar ez események folytán április 28-án fegyverszünetet, majd pedig — a coalitiótól visszalépve — *külön-békét* kötött, mely szerint Cuneo, Tortona és Alessandria várakat a francziáknak átadja, kik Piemonton az átvonulás jogát nyerik; Savoya és Nizza Franciaországgal végleg egyesítettnek.

Beaulieu, e szerződésről tudomást nyerve, azon véleményben volt, hogy Bonaparte Turin vagy Alessandria irányából Valenza felé fog újból támadni és ennek folytán a Lomellinában, a Po és a Sesia mögött foglalt állást. Ámde Bonaparte seregeit Alessandria és Tortona közt egyesítvén, nem Valenza, hanem Piacenza felé indult meg, hogy itt a Pón átkelvén, az osztrákok visszavonulási vonalát elvágja. Beaulieu csak későn értesült e mozdulatról, de mégis elég jókor, hogy az Adda folyó mögé visszavonulhasson, Lodinál egy erős utóvédet hagyván vissza.

Bonaparte május 10-én támadta meg az osztrákokat *Lodinál*,

s a hidat rohammal bevette; Beaulieu erre a Mincio mögé vonult, hol új cordon-vonalat alkotott. 1796—97.

Május 15-én Bonaparte ünnepélyesen bevonult Milanóba: Lombardia meghódolt a francia köztársaságnak.

A lombardiai hadjáratlal azonban a háborúnak még korántsem szakadt vége, sőt most indult meg ama nevezetes és kiválóan érdekes küzdelem, Mantua birtokáért, melyben Bonaparte hadvezéri képessége még fényesebben kitűnik, melyet azonban valamint a francia seregnek Tirolon és Karinthián át Bécs felé való előnyomulását részletekben nem követhetvén, csupán röviden vagyunk kénytelenek vázolni.

Bárha Bonaparte Lombardia megszállása után alig rendelkezett több erővel, mint 30,000 fővel, az osztrákok Mincio melletti cordonvonalát mégis habozás nélkül megtámadta, s míg bal szárnyával Salo és Dezenzanonál tüntetett, május 30-án Borghettonál hirtelen átkelt, s az osztrák hadakat Tirolba nyomta vissza. Az egy Mantuát kivéve az osztrák csapatok egész Olaszországból ki voltak szorítva, Mantuát pedig most Bonaparte május végén körülzártta és ostrom alá fogta. Mantua

Beaulieu helyére ekkor a Rajna mellől ide hívott Wurmser lépett és két ízben tett kísérletet a Bonaparte által körülzárt Mantua fölmentésére; de Bonaparte központi állásából az osztrák támadó oszlopokat egyenkint megverte s Wurmser a *Castiglione* és *Cerea* mellett vívott csaták után maga is serege romjaival Mantuába szorult. Ausztria most Alvinczy parancsnoksága alatt új sereget küldött, mely szintén két, még hevesebb kísérletet tett, de szintén siker nélkül. *Arcole*, *Rivoli* és *La Favorita* mellett legyőzetvén, az osztrák sereg vállalatáról lemondani kényszerült, mire Wurmser 1797 február 2-án kapitulálni volt kénytelen.

A németországi hadjárat. Míg az olasz hadszínhelyen az osztrák vezérek Bonaparte ellenében csatát-csata után veszítve, egész Olaszországot elvesztették, Németországban Ausztria legdicsőségebb hadvezére Károly főherczeg a francziákkal fényes és győzelmes küzdelmet folytatott.

A hadműveletek itt csak május 31-én, tehát Bonaparte Mincio ellen intézett támadásának sikere után indultak meg, a mikor is Jourdan 80,000 főnyi serege Düsseldorfnál a Rajnán átkelt.

1796 97. Károly főherczeg Wurmser elvonulása után még mintegy 140,000 főnyi sereg fölött rendelkezvén, Jourdant csakhamar visszanyomta; de ezalatt június 24-én átkelt Moreau 80,000 főnyi serege is és Károly főherczeggel Malsch mellett megütköztvén, a főherczeget visszavonulásra bírta. A főherczeg lassan vonult a Duna felé, követve most már mindkét francia hadsereg által; de ekkor magát Würzburg, hirtelen Jourdan seregére vetvén, azt szeptember 3-án Würzburgnál döntőleg megverte és a Rajna mögé visszanyomta. Ez Moreaut is visszavonulásra bírta; Károly főherczeg megvárta most Moreaut a Rajnánál és őt október 19-én *Emmendingemél* oly határozottan megverte, hogy a másik francia sereg is a Rajna mögé hátrált. Ezután Károly főherczega Rajnán *Kehl* és *Hünningent* ostrom alá fogta.

A németországi hadjárat ezzel tulajdonkép véget ért és Károly főherczeg szívesen elfogadta volna a Moreau által följánlott fegyverszünetet, hogy Mantua segítségére siethessen, de a rövidlátó haditanács mindenáron Kehl elfoglalását kívánta, mely 1797 január 10-én kapitulált. Károly főherczeg serege csak most szabadult föl és vonatott Olaszországba; de ezalatt Mantua már elesett.

A tirol-karintiai hadjárat. Midőn a főherczeg a Rajna melől a déli hadszínhelyre megérkezett, az osztrák sereg helyzete fölötte hátrányos volt, olyannyira, hogy azon már Károly főherczeg sem segíthetett. Előbb az Izonzo vonalon, majd Laibach és Tarvisnál fokozatos ellenállást gyakorolván, az osztrák sereg egész Leobenig hátrált, hol az alkudozások megkezdődtek.

1797 ápril 7-én megkötöttet a fegyverszünet, ápril 18-án pedig a *campo-formiói béke*, mely a háborúnak úgy az olasz, mint a német hadszínhelyen véget vetett.

Az egész hadjárat sorsa tehát az olasz hadszínhelyen dőlt el. Már a lombardiai hadjárat elszakította a koalíciótól Szárdiniát s végleg megszerezte Franciaországnak Savoyát és Nizzát. A háború folyamán kiüzi Bonaparte az osztrák sereget Olaszországból s a mantuai harcokban elveszi az utolsó talpalatnyi földet, melyen az osztrák hatalom lábát még megvethette. A campo-formiói béke bekebelezi Lombardiát (Bologna, Ferrara és Romagnával) és a Németalföldet Franciaországba, Ausztriát idegen vagyomból Velence, Istria és Dalmáciával kárpótolván.

Az 1799-ik évi hadjárat. Az általános európai békét előkészítő rastatti béke-kongresszus még mindig ülésezett, midőn a háború fellegei már javában gyűltek össze Európa egén.

A francia köztársaság, elcsábítva a sikerek által, melyeket hadseregei arattak, nem elégedett meg többé határai megvédelmezésével, hanem a forradalmi eszméknek újabb és újabb tereket keresve, hódító politikát űzött. Belgium, Hollandia, Felső-Olaszország már a köztársaság uralma alatt állottak s szintén köztársaságokká alakítottak; de a direktorium még mindig nem telt be. A pápa birtokaiból a római köztársaság, Sváicz egyrészéből a helvétiai köztársaság alakítottatott; Joubert elfoglalta Turint s vele Szárdinia nagyrészét; Championnet megverte a Mack által ügyetlenül vezetett nápolyi hadsereget s Nápolyból a parthenopäi köztársaságot alakította. Mindezek, de különösen Bonaparte egyiptomi expedíciója, melynek első eredménye Malta, második eredménye egész Egyptom elfoglalása volt, fölingerelték egész Európát a francia köztársaság ellen.

A legbuzgóbb volt a köztársaság ellenségei közt Anglia, mely míg egyrészt a tengeren a francia vállalatok meghiusítására törekedett, másrészt diplomáciája által egy második koalíció létesítésén fáradozott.

Nelson győzelme Abukirmál döntő fordulatot idézett elő. Első eredménye a porta hadüzenete volt. Ezt követte a máltai rend nagymesterévé választott orosz czárnak, I. Pálnak, az angolokkal kötött szövetsége, melyhez nemsokára Portugal és Nápoly is csatlakozott. Végre Ausztria, ki a lombardiai zavaros viszonyok közt e tartomány visszaszerzését reménylette s a svájezi köztársaság alakulása folytán Tirolt féltette, a tescheni szerződésben szintén Oroszországhoz és Nápolyhoz csatlakozott. A Franciaország elleni *második koalíció* tehát létrejött.

Franciaország a háborúra nem igen volt készülve, de midőn 1798 vége felé meggyőződött arról, hogy a háború kikerülhetetlen, nagy erőfeszítéseket tett.

A hadjárat elején három francia sereg állott Franciaországon kívül. *Scheerer* (50,000) a Minciónál, *Masséna* (30,000) a Boden tónál, *Jourdan* (46,000) Mannheimnél. Osztrák részről *Kray* (50,000) az Etschnél, *Sztáray* (27,000) Tirolban, *Bellegarde*

1799. (47,000) ugyanott, *Hotze* (26,000) Vorarlbergben, végre *Károly főherczeg* (78,000) a Lechnél állott; további 50,000 fő Oroszországból várattott.

A hadjáratot a francziák kezdtek meg *Ehrenbreitstein* elfoglalásával, de az hamar hátrányukra fordult; *Károly főherczeg* *Jourdant Osterach* és *Stokach* mellett megverte s a Rajnán át való visszavonulásra kényszerítette.

Magnano Olaszországban *Szuvorov* és *Kray*, miután *Scherer* *Magnanonál*, *Moreau-t Cassanonál* s *Macdonaldot* a *Trebbia* mellett megverték, az egész cisalpini köztársaságot elfoglalták, mely *Joubertnek* a *Novi* melletti csatában (augusztus 15-én) *Szuvorov* és *Melas* által való megveretése után egész Olaszország elvesztését vonta maga után.

Több szerencsével küzdött *Masséna*, ki *Hotze* seregét *Tirolba* visszaszorította; de midőn az osztrák seregek *Károly főherczeg* alatt összpontosítottak, *Masséna* visszavonulni volt kénytelen; de csak a *Vierwaldstädti* tóig ment vissza, s még akkor is tartotta magát, midőn *Szuvorov* remek menettel az *Alpokon* át az osztrák sereghez csatlakozott, sőt ezeket a *zürichi* második csatában (szeptember 26., 27.) még az oroszokkal való egyesülés előtt megverte. A bekövetkezett egyenetlenségek miatt azután Oroszország a koalíciótól visszalépett s *Szuvorov* seregét decemberben (ismét az *Alpokon* át) visszavezette.

A hadjárat eredménye tehát a várakozásnak korántsem felelt meg. Ausztria megnyerte ugyan az oroszok segítségével Olaszország felső részét, de *Genua* és a *Riviéra*, ép úgy északon *Németalföld* és *Hollandia* a francziák kezében maradt.

1800. **Az 1800-ik évi hadjárat.** *Bonaparte* *Napoleon* tábornok a direktoriumot *Brumaire* 18-án megbuktatván, mint első konzul Franciaország tényleges kormányzója lőn. Hatalma megszilárdításán fáradozván, az első konzul a koalíció tagjait békével kínálta meg, mit azok nagyobb része elfogadott, *Anglia* és *Ausztria* kivételével; előbbi *Egyptom* kiűritését, utóbbi *Németalföld* visszadását követelvén. A háború tehát kikerülhetetlenné vált.

Bonaparte a háborúra a svájci és bataviai hadseregeken kívül *Németországban* egy 108,000, *Olaszországban* egy 30,000 főnyi sereggel rendelkezett, melyekhez még egy újonnan alakí-

tandó 50,000 főnyi *tartaléksereg* volt csatlakozandó. A főhadmű- 1800.
veleteket Bonaparte kezdetben a német hadszínhelyen tervezte, de Moreau, a németországi hadsereg parancsnokának ellenvetései folytán később azt határozta, hogy a tartaléksereget az Alpeseken átvezetvén, *Masséna* olaszországi hadseregével egyesíti s ez erőket személyesen vezeti az osztrákok ellen. Ausztria a német hadszínhelyen *Kray* alatt 120,000, az olasz hadszínhelyen az ősz *Melas* parancsnoksága alatt mintegy 100,000 fővel rendelkezett.

A háború fontosabb eseményei, melyek a hadjárat sorsát eldöntik, ezuttal is — mint 1796-ban — Olaszországban mentek végbe.

Az olaszországi hadjárat. A francia tartaléksereg Dijonban alakult meg és 3 gyalog és 1 lovas hadtestbe tagozódott, melyhez Moreau még 25,000 főnek Olaszországba való küldésére utasította. A háború azonban még előbb megindult, mielőtt a tartaléksereg az Alpokon való átkelését megkezdhetette volna.

Melas ugyanis az Alpok kijáratainak őrzését Kaimra bízva, az Aquinál álló főerővel a francia felállítást ápr. 5-én Savona irányában áttörte s Soult hadtestét (18,000 fő) Genuába szorítván, a francziák egész 28,000 főnyi jobb szárnyát *Genuában* körülzárolta. Melas ezek után Ott alatt 20,000 főt hagyott Genua előtt, maga pedig 30,000 fővel Suchet hadtestét a Var folyó mögé (Nizánál) visszanyomta s vele szemben állott föl, hol Genua föladását megvárando s azután a tartaléksereg ellen fordulandó volt.

A francia tartaléksereg Dijonból csak Genua körülzárásának hírére, azaz április 27-én indult meg és a Genfi tó északi partján vonult kelet felé. Az *Alpokon való átkelés* céljából a tartaléksereg zöme, 35,000 ember, 3600 lovas, 40 löveg a közép-oszlopot volt képezendő és a Nagy-Szent-Bernárd szoroson át indult meg; jobbra tőle Chabran (5000) a Kis-Szent-Bernárdon, Thurreau (5000) a M. Cenis szoroson át Turin felé, balra a rajnai sereg által küldött Bethancourt (3000) a Simplon, Moncey (15,000) a Szent-Gotthard szoroson át vonult Itáliába. A főszereg átkelése roppant nehézségekkel járt, de Bonaparte kitűnő intézkedései minden akadályt elhárítottak. Ellenállásra két helyen talált: *Chatillonnál*, hol 4000 osztrák sikerrel harczolt s csak akkor vonult vissza, midőn a francia csapatok a hátába kerültek

1800. és a kis *Bard* erődnél, melynek maroknyi helyőrsége (Bernkopf százados) a francia sereget május 19-től 26-ig tartóztatta föl; május 28-án Bonaparte Ivrea-ban, Lannes Chivassoban volt.

Melas a francia sereg menetét már május 18-án megtudva, ereje nagyobb részével Turinba vonult, hova a támadást várta. Bonaparte azonban nem oda ment, hanem Novarán át a Ticinóhoz; itt Vukassovitsot megtámadta s az Addán túl való visszavonulásra bírta, mire június 1-én bevonult Milanóba, hova 2-án Bethancourt és Monecy is megérkeztek. Bonaparte, miután Milanóban a cisalpini köztársaságot helyreállította június 6-án Murat lovaságát és a Lannes alatt álló elővédet Piacenzánál a Pó jobb partjára küldötte át, 7-én pedig az egész sereg Stradellánál az osztrák hadsereg hátában állott.

Melas Alessandriába vonult, de átlátva a helyzet veszélyes voltát, Bonapartet a bal partra igyekezett csalni, hogy azután a stradellai szoroson Piacenzára vonuljon át; de Bonaparte nem mozdult, csak június 12-én, midőn Alessandria ellen előnyomult. Attól tartva, hogy Melas Novi irányában kitérhetne, Bonaparte Desaix hadtestét 13-án Noviba küldte, míg maga St.-Giulianonál állapodott meg s csak Viktor hadteste ment Marengóig.

A másnap bekövetkező csatában a francziák mintegy 28,000 fővel (közte 3500 lovas, 50 löveg), az osztrákok mintegy 31,000 emberrel (közte 7500 lovas, 180 löveg) rendelkeztek.

Marengó.

A marengói csata. Melas ily módon csatára kényszerítve, támadást határozott és e célból 3 oszlopban indult meg; a közép általa személyesen vezetve a marengo-giulianoi fővonalon, a bal-szárny Ott által vezetve Salé felé, a jobb szárny Oreilly alatt La Botta felé; ez utóbbi a francziák bal oldalába.

Bonaparte nem lévén jelen, Berthier olykép rendelkezett, hogy a marengói terepszakaszt jobbról Lannes, balról Viktor hadteste, szárnyaik lovasság által fődözve, szállják meg. Desaix a Novi felé vezető útról visszatérőben volt a csatatér felé.

Az osztrák csapatok három kísérletet tettek ez állás elfoglalására s a harmadik Ott és Oreilly közreműködésével sikerült is, bárha az átkelés a Fontanone patakon ellenséges tűzben sok veszteséggel járt; Desaix hadtestéből a legelőbb (11 órakor) megérkező Monier hadosztály és a consularis gárda a fenyegetett jobb szárny

támogatására sietett, de Ott határozott előnyomulása s a Frimont által magyar huszárokkal végrehajtott szép lovas támadás, Lannes hadtestét Poggi felé való visszavonulásra bírta, mire Viktor is Spinettáig visszavonulni kényszerült. 1800.

Csak ekkor érkezett Bonaparte a csataterre, míg Melas könnyű sebet kapván, s a csatát megnyertnek tekintvén, a parancsnokságot Kaimnak és Zachnak adta át és Alessandriába ment vissza. A francziák lassan vonultak vissza St.-Giulianoig s az osztrákok által követettek; még pedig a középhad három lépcsőben a főúton, a bal szárny (Ott) a Ghilina felé vezető úton, a jobb szárny (Oreilly) nagy kitéréssel Casina-Grossa irányában.

Délután 5 óra volt, midőn Desaix második hadosztálya Boudet St.-Giulianonál megérkezett; Bonaparte a visszavonulást azonnal megszüntette s Boudet hadosztályát St.-Giuliano elé a közésre, Lannes hadtestét tőle jobbra s visszavonva, Viktor hadtestét balra, még tovább vissza, mint tartalékot fölállítván, a harczot megújította; Boudet jobb szárnyán egy nagy üteg, bal szárnyán Kellermann lovas dandára állott.

Az osztrák közép első lépcsője meg volt lepetve, midőn St.-Giuliano előtt az elrejtve álló Boudet hadosztály s a tüzérség által öldöklő tüzellel fogadtatott. A harcz újra folyt, de csak rövid ideig tartott; Boudet Lannes előnyomulása folytán támadásba ment át, Kellermann pedig a jobb oldal ellen heves rohamot intézett, mi az első lépcső visszavetését eredményezte. Desaix Bonaparte nagy sajnálatára elesett, de az osztrák sereg meg volt verve; a lépcsőt vezető Zach tábornagy a hadseregparancsnokság egész vezérkarával (37 tiszt) fogságba került és az egész osztrák sereg a Bormida hídfőhöz menekült. Az osztrák veszteség 9000, a francia 2000 főre rúgott.

Másnap megkötetett az alessandriai egyezmény, mely egész Felső-Olaszországot ismét a francziák kezébe adta. Az 1799-ik évi hadjáratban kivivott előnyök egyetlen csatában elvesztek. Az osztrák sereg a Mincio mögé vonult.

A németországi hadjárat. A németországi hadszínhelyen Kray mintegy 60,000 főnyi erővel állott Moreau 70,000 főnyi serege ellenében, s mivel arra kellett várnia, míg Melas a francziákat Olaszországból kiűzi, egyelőre védő magatartást tanusított.

1800. Moreau ápril utolsó napjaiban a Rajnán átkelvé, az osztrák hadakat az ulmi erődített táborba nyomta vissza, a marengói csata hírére pedig Kray Münchenig hátrált, hol július 15-én egész novemberig tartó fegyverszünet kötöttetett.

Ez idő alatt mindkét fél serege szaporítottván, azok a 100,000 főt meghaladták; az osztrák seregnél ezenkívül Krayt a parancsnokságban a 18 éves János főherczeg váltotta föl, ki mellé katonai tanácsadóul Lauer tábornoszernagy osztatott be. Ezek december 3-án, München felé való előnyomulás közben, Moreau által Hohenlinden. Hohenlinden mellett az erdőkben megtámadtatván, döntő vereséget szenvedtek. A csatatéren 16,000 halott és sebesült maradt; elveszett 117 löveg és az egész vonat.

Ezután új fegyverszünet kötöttetett, melyet 1801 február 9-én a lunevillei béke követett, mely a campoformiói béke föltételeit megerősítette. Egész Olaszország az Etsch folyóig, Németország déli része, Németalföld és Hollandia a francziák birtokában maradtak. A második koalicio szintén sikertelen véget ért.

A Napoleon elleni háborúk.

1805. **Az 1805-ik évi hadjárat.** Bonaparte tábornok 1804 decz. 2-án mint I. Napoleon a francziák császára lett. Az európai hatalmak, de különösen Anglia és Oroszország féltékeny szemekkel kísérték Franciaország hatalmának folytonos nagyobbodását s a régi hatalmi viszonyok visszaállítása céljából Ausztriával, Svédországgal és Nápolylyal szövetkezvén, létrehozták a Franciaország elleni *harmadik koaliciót*.

Napoleon figyelmét semmi sem kerülte ki s maga a német fejedelmeket igyekezett megnyerni, s e törekvése Bajorország, Württemberg, Baden, Nassau fejedelmeinél, kik vele szövetségre léptek, sikert is aratott. De ezzel korántsem érte be s míg a *Boulogneban* rendezett gyakorlatok és seregösszpontosítások által elhittette a világgal, hogy Anglia ellen készül, titkon minden intézkedést megtett egy Ausztria, mint a legveszedelmesebb ellenfél elleni háborúra.

A szövetségesek ugyanis egy 500,000 főt megközelítő sere-

get szándékoztak Napoleon ellen indítani; a tárgyalások azonban soká folytak s így Ausztria volt az egyedüli, kinek seregei 80,000 fővel Mack és Ferdinánd főherczeg alatt szeptember 8-án Bajorországba bevonultak s az Illernél, Ulmtól egész a Boden tóig, állást foglaltak. Tirolban még további 32,000, Olaszországban, Károly főherczeg vezénylete alatt, 80,000 fő állott.

Napoleon az olasz hadszínhely védelmét a megerősített VIII-ik hadtestet vezérlő Massénára bízván, hét hadtesttel: I. Bernadotte, II. Marmont, III. Davoust, IV. Soult, V. Lannes, VI. Ney, VII. Augéreau, Gárda Bessières, lovasság Murat, megindult az Illernél álló osztrák sereg ellen; e haderőkhöz csatlakozandó volt még a bajor hadtest (Deroi és Wrede), melylyel együtt Napoleon serege mintegy 215,000 főt tett, közte 22,000 lovas.

Igy történt, hogy Napoleon, haderői csekélyebb száma daczára, a német hadszínhelyen a szövetségesek fölött túlsúlyba jutott. Szándéka különben az volt, hogy az Illernél álló osztrák sereget arczban foglalkoztatván, a főerővel Donauwörthnek tart, a Dunán átkel, s magát az osztrák és a még útban levő orosz sereg közé ékelvén, az utóbbit föltartóztatja, az előbbit pedig döntő csatára kényszeríti.

Az ulmi hadjárat. Napoleon szeptember 25-én kelt a Rajnán át, s míg az osztrákok ellen a Schwarzwaldon átvonuló Murat csapatai tüntető támadásokat intéztek, addig a főerő központiasan olykép nyomult elő, hogy a sereg a Dunán átkelvén, október 8-án az *Ulmnál* álló osztrákok hátába került. Az osztrák főparancsnok előbb Augsburg felé, majd Csehországba akar visszavonulni; de mozdulatai a Wertingen, Günzburg, Hasloch és Albeck melletti ütközetekben megakadályoztattak; midőn pedig magát az Ulmnál való megmaradásra határozta el, ennek az egész tábornoki kar ellene mondott. A fővezér új kísérleteket tesz tehát, miközben a névleges főparancsnok, Ferdinánd főherczeg, magyar huszárokkal az ellenségén áttörve, Csehországba elmenekül, míg nem végre Mack tábornoszernagy október 17-én 23,000 fő legénységgel és 59 ágyúval *capitulálni kénytelen*.

Az ulmi capitulatio után Napoleon seregét az Isar vonalon egyesítette, majd az időközben az Inn mellett megérkezett, de az ulmi események folytán visszavonuló orosz sereget követve, Bécs

1805. ellen nyomult. Az orosz sereg parancsnoka, *Kutusov*, Bécsset föladvá, november 9-én Mauternnél átkelt a Duna bal partjára, s Napoleon, bárha a Duna bal partján előnyomuló oszlopa (*Mortier Dürenstein*) mellett az oroszok által megveretett, november 13-án *Bécsset* elfoglalta s a Duna-hidakat is birtokába ejtette. A szövetséges hadak most Olmütz felé hátráltak, Napoleon által Brünnig üldözve.

Az austerlitz-i hadjárat. November végével Napoleon 56,000 fővel állott Brünn környékén, mely erő Bernadotte és Davoust hadtesteinek ide vonásával 75,000 főre emelkedhetett, a szövetségesek pedig Olmütz környékén, az olschauer táborban s haderejük 85,000 fő volt. Ez csak december közepén növekedhetett volna, a mikorra ugyanis az ulmi katasztrófa után Olaszországból visszavonuló Károly főherceg 80,000 főnyi seregének csatlakozása várható volt. A szövetségeseknek érdekükben állott volna tehát a döntést Károly főherceg megérkezéséig halasztani. Sándor orosz czár és harcziar környezete azonban támadni akart, minélfogva elfogadták Weirother osztrák altábornagy azon tervét, hogy a francziákat arczban foglalkoztatva, dél felé megkerülik és Bécsből észak felé elszorítják. A szövetséges sereg november 27-én indult meg, s visszaszorítván Murat csapatait, a megkerülő mozdulatot megkezdette. Napoleon a Godbach mögött foglalt állást, hova Bernadotte és Davoust is rendeltettek. December 1-én a szövetségesek Raussnitz, Austerlitz és Pratzen közt állapodtak meg, a csatát másnapra határozták meg.

Austerlitz.

Az austerlitz-i csata. Napoleon már december 1-én tisztában volt azzal, hogy a szövetségesek jobb szárnyának átkarolását tervezik, s elhatározta őket még tervük végrehajtása előtt, a mikor tehát az oszlopok még oldalmenetben vannak, megtámadni, s egy a pratzeni magaslatok irányában végrehajtott lökessel áttörni. Az útban levő Davoust 2-án reggel 7 órakor ép jókor érkezett meg, hogy a szövetségesek átkaroló mozdulatát bevezető, s Telnitznél már a Goldbachon átkelő Kienmayer további előnyomulásának gátat vessen. Míg itt a harc álló jelleget öltött, Napoleon megindította az áttörés bevezetésére rendelt Vandamme és St. Hilaire hadosztályokat Pratzen felé, követve őket a gárda-hadtesttel. A lökem a szövetségesek III. oszlopát (oroszok) érte, s bár az az

osztrák Kolowrat által is támogatott, a támadást föltartóztatni 1805.
nem bírta. A szövetségesek harczvonala áttörtetett, s a részek
oldalba fogatván, szétverettek. Az osztrákok 6000, az oroszok
21,000 fő veszteséget szenvedtek.

Az olaszországi hadjárat. Az olasz hadszínhelyen *Masséna*
40,000 főnyi hadteste ellenében maga *Károly főherczeg* vezényelt,
s ereje mintegy 85,000 fő volt. A hadműveletek mindamellert csak
igen későn, október végén indultak meg, a mikor is *Masséna* a
főherczeg *Caldiero* melletti erős állásában október 30-án meg- *Caldiero.*
támadta, de vereséget szenvedett. Az ulmi katasztrófa folytán
mindazonáltal *Károly főherczeg* mégis visszavonulni lőn kényte-
len; a főherczeg óhajtott volna a fősereghez csatlakozni, de itt
nem várták be s az austerlitz-i csatát nélküle vívták meg.

A szerencsétlen hadjárat balsikereinek következményeit
Ausztiria volt kénytelen viselni. A deczember 26-án megkötött
pozsonyi békében Velenczét, Istriát és Dalmatiát az olasz király-
ságnak, Tirolt és Vorarlberget Bajorországnak, a Breisgaut Baden-
nek, a Duna vidékét Württembergnek kellett átengednie. Bajor-
ország, Württemberg királyságokká emeltettek, Nápoly és Hol-
landia Napoleon testvéreinek adattak. Ferencz császár a minden
nyibusát veszített német császári címéről lemondván (1806
aug. 14), magát ezentúl *ausztiai császárnak* nevezette.

Az 1809-ik évi hadjárat. Franciaország legveszedel- 1809.
mesebb ellensége Anglia volt, mely a császárságot ép úgy üldözte,
mint hajdan a köztársaságot. Napoleon, meggyőződván arról,
hogy Angliát vizen le nem küzdheti, az angol világkereskedel-
met támadta meg, az által, hogy ellene a continentalis kikötők
elzárását, vagyis a szárazföldi zárt alkalmazta, mely kezdetét
1807-ben vette.

Ámde a szárazföldi zár a többi államokat is, melyek Angliá-
val kereskedelmi viszonyban állottak, sújtotta, leginkább pedig
Spanyolországot, hol e miatt Franciaország ellen háború tört ki;
e háború egyre nagyobb mérveket öltött s mivel a spanyolok
többször sikert arattak, tetemes hadak odavonását igényelte. Ez
alkalmat vélték a szövetségesek fölhasználndónak Napoleon meg-
támadására; ámde egyelőre csak az 1805 óta folyton készülődő
Ausztiria volt oly helyzetben, hogy a háborút megkezdhesse.

1809.

Ausztria a háborút három hadszínhelyen szándékozott megindítani; nyolcz hadtesttel a német, három hadtesttel az olasz és tiroli, egy hadtesttel a lengyel hadszínhelyen. A német hadszínhelyen alkalmazandó és Károly főherczeg parancsnoksága alá helyezett 200,000 főnyi hadseregből az 1. hadtest Bellegarde, a 2. Kollowrat, a 3. Hohenzollern, a 4. Rosenberg, az 5. Lajos főherczeg és az 1. tart. hadtest Lichtenstein Csehországban a Böhmer Wald mögött, a 6. hadtest Hiller és a 2. tart. hadtest Kienmayer a Traun vonalon állottak. Francia részről 180,000 fő állott két csoportban Németországban, és pedig III. Davoust elkülönítve (60,000 fő) Bambergnél, VII. Lefèvre a déli csoport élén az Isarnál, mögötte Augsburgnál II. Oudinot, még hátrább IV. Masséna Ulmnál és VIII. Vandamme Nördlingennél.

Károly főherczeg eredetileg azt tervezte, hogy a kezdetben Erfurtnál elkülönítve álló Davoust csoportját támadja meg; midőn azonban Davoust Erfurtról Bambergre elvonult, a főherczeg csak az 1. és 2. hadtestet hagyván a Duna bal partján, a többi hat hadtesttel az Inn mögött vonult föl, azon szándékkal, hogy Landshut és Neustadt irányában előnyomulván, magát a francziák két csoportja közé ékeli. Amde e mozdulatok oly lassan hajtottak végre, hogy időközben a francia hadsereg összpontosítása kezdetét vette s míg a dunai sereg az Abens vonalon egyesült, Davoust Regensburgot érte el. Károly főherczeg tehát a francia főcsoport ellenében Hiller alatt három hadtestet Landshutnál visszahagyván, a másik három hadtesttel Regensburgra menetel Davoust ellen, a Duna bal partján levő hadtesteket ugyancsak a Regensburg elleni támadásra utasítván.

Ápril 19-én jut a főherczeg Davoust hadtestével, mely már útban volt az egyesülésre, harcra *Abensberg*, *Thann* és *Hausen* helységeknel és általa lekötve tartatik, míg ez alatt Napoleon Landshutnál megtámadja Hillert és az Inn felé visszaveti. Napoleon most csak egy gyalog és lovas hadosztályt hagyván a megvert Hillerrel szemben, az egész erővel északnak fordul és ápril 22-én Károly főherczeget Eggmühlnél szintén döntőleg megvervén, Regensburgnál a Dunán át Csehországba szoritja vissza.

Az *asperni hadjárat*. Az eggmühli csata után az osztrák sereg Regensburgba vonult, majd ápril 23-án a Dunán átkelve,

visszavonulását Csehország felé folytatta; Napoleon csak Davoust hadtestét hagyta egyelőre Regensburg körül, míg maga a főszereggel, Hiller hadtestét folyton visszaszorítva, Bécs ellen nyomult. Bécszet Miksa főherczeg védelmezte, de midőn a várost a francia tüzérség bombázni kezdette, a városból a Duna bal partjára vonult, a hidakat pedig maga után fölégette. Hiller még Bécs elérése előtt Mauternnél átkelt a Dunán s május 16-án Bisamberg tájékán egyesült Károly főherczeg seregével.

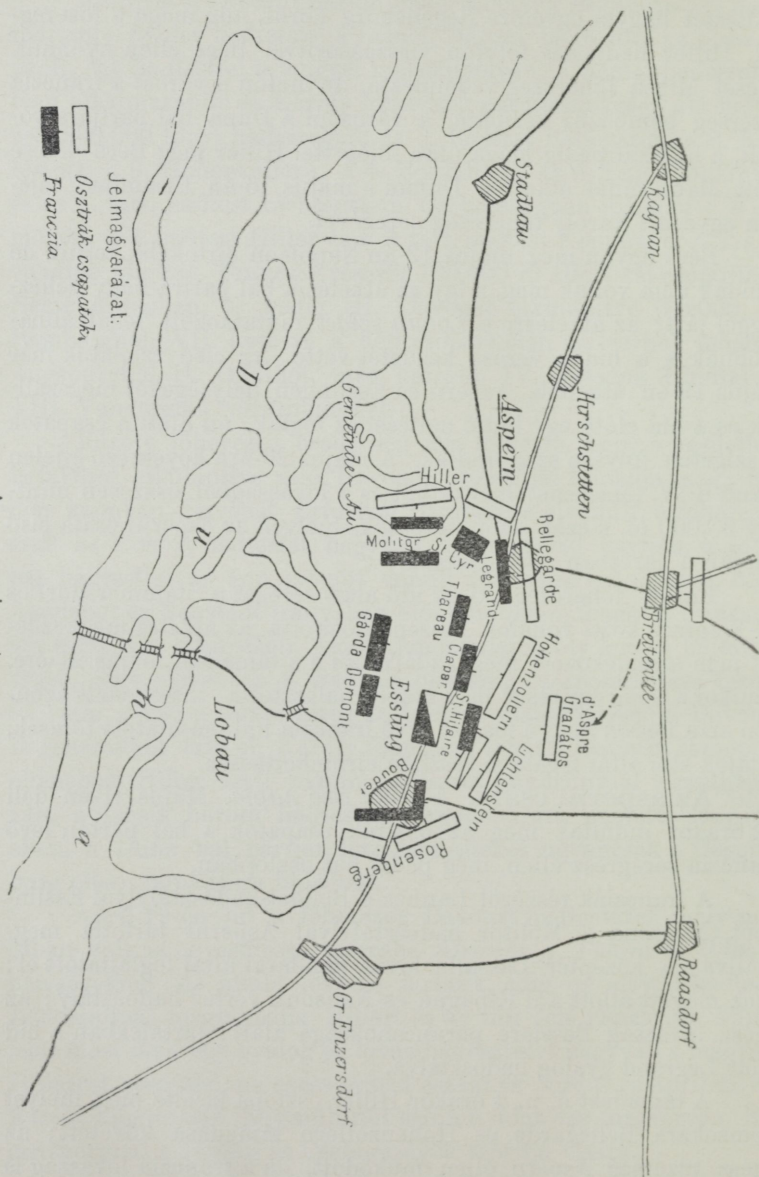
Bécs ugyan még május 13-án Napoleon birtokába került, de a hidak nem voltak meg, s így az átkelés a bal partra nagy nehézséggel járt; az átkelésre a *Lobau sziget* mutatkozott legalkalmasabbnak s a hidak verése kezdetét vette. Az első csapatok már május 19-én átkeltek, Aspern és Esslingen helységeket megszállták és a hid előtt egy hídfő építéséhez fogtak, mi alatt a csapatok a szigeten folyton szaporodtak. A május 20-ára következő éjjelen átkelt a IV. (Masséna) hadtestből és a lovasságból összesen mintegy 33,000 fő, s ezek azon csapatok, melyek az asperni csata első napján a harcban részt vettek.

Károly főherczeg, ki ez idő alatt seregét a Stammersdorf és D.-Wagram közti vonalon összepontosította, az átkelés megkezdését nem szándékozott megakadályozni s a támadást május 21-ére, a mikor a sereg egy része már átkelt, halasztotta; intézkedett azonban arra nézve, hogy a főágon levő francia híd leüsztatott törzsek, tutajok stb. által legalább részben elromboltassék.

Az asperni csata. *A csata első napja.* Május 21-én déli Aspern. 12 órakor indultak meg az osztrák csapatok a bal parton levő francia seregrész ellen, még pedig hat oszlopban.

A francziák részéről Lannes a Boudet-hadosztálylyal Esslingent, Masséna a Molitor hadosztálylyal Aspernt tartotta megszállva; a középtér Lassalle lovas dandárai által foglaltatott el; ezek mögött állott a d'Espagne és Nansouti vértés hadosztály; az egész lovasság Bessiére parancsnoksága alatt; tartalékban a hid előtt Legrand gyalog hadosztálya.

A támadást d. u. 4 órakor Hiller oszlopa kezdte meg, melyet nemsokára Bellegarde és Hohenzollern támadása követett; az egész tüzérség Aspern ellen működött, de a francia lovasság is sokat szenvedett alatta. A küzdelem Aspern birtokáért elkesere-

Az asperni csata.

Második nap; 1809 május 22-én.

detten folyt, különösen a temető körül, míg végre többszörös váltakozás után (Masséna este 7 és 7^{1/2} óra közt hét ízben intézett rohamot Aspern nyugoti része ellen) este a helység nyugoti része a temetővel együtt az osztrákok (Bellegarde) birtokában maradt. Ez idő alatt Napoleon két heves lovas támadást intéztetett Hohenzollern s részben Bellegarde és Lichtenstein oszlopai ellen, kétségtelenül áttörő szándékkal, de mindkét támadás, bár a tartalékban álló gyalog hadosztály által is támogatott, kudarcot vallott; a negyedik és ötödik oszlop (Rosenberg) a nagy kerülő út miatt csak este 7 óra után jutott a támadáshoz, még pedig külön-külön, minek folytán Lannes e támadásokat sikeresen visszautasította s Esslingent megtartotta. Este 8 órakor ért a harez véget s a két sereg egymással szemben (néhol alig 50—100 lépésre) táborozott.

A csata második napja. Május 22-én a küzdelem napfölkeltkor újra kezdetét vette; az erőviszony ekkor a francziák javára megváltozott, mivel Napoleon az éjen át serege nagyobb részét a bal partra vonta, míg az osztrákok még csak a gránátos hadtesttel szaporodtak, mely az első napon fölötte távol visszamaradt.

Masséna Aspern helységet a St.-Cyr hadosztály közreműködésével visszavette s Legrand által is támogatván, annak egy részét egész a csata végéig megtartotta; a Molitor hadosztály balra a ligetekben előnyomulók föltartóztatására rendeltetett; a jobb szárnyon Rosenberg benyomult Esslingenbe, de ismét kiszorítottatott.

Ez idő alatt a középben Napoleon, három gyalog hadosztályból álló tömeget alkotván, a Hohenzollern oszlop bal szárnya ellen döntő támadást készített elő, melyet az egész lovasság volt támogatandó; harmadik harcvezonalban a gárda és Demont hadosztálya állott. A támadás első lökeme sikerült s Hohenzollern bal szárnya visszavetett, de Károly főherczeg személyesen megjelenván, a beérkezett gránátosok és a lovasság segítségével a lökemet föltartóztatta s a támadó oszlopokat visszanyomta; az Esslingen elleni támadások azonban ezúttal is sikertelenek maradtak, mire Károly főherczeg a további támadásokat megszüntette s csupán arra szorítkozott, hogy az 5000 lépés térre összeszorított nagy tömegeket öldöklő lövegűzzel pusztította. Délután 1 órától estig tartott a

1809. tűzharcz. Este Napoleon csapataival a Lobaura vonult; a visszavonulást Masséna és Lannes fődözték. Lannes ez alkalommal halálos sebet kapván, még az éjjel meghalt.

A veszteségek mindkét részen roppant nagyok voltak; osztrák források szerint Károly főherczeg 20,600 főt, Napoleon 44,000 főt veszített; a csatatéren 12,000 halott takarított el, köztük 3000 francia vértés.

Első eset volt ez, hogy Napoleon nyílt csatában legyőzetett; de serege megsemmisítve nem volt s a francziák nagy császára csak mint megsebzett oroszlán vonult a Lobau szigetre, hogy hat héttel később leveretéséért véres boszút álljon. Az asperni csata jelentősége mindazonáltal mégis nagy volt, s Ausztriát a megsemmisüléstől mentette meg.

A háború további lefolyása. A míg a Dunánál a nagy események befejezésükre vártak, János főherczeg, a ki két hadtesttel az olasz hadszínhelyen és *Chasteler* altábornagy, a ki Tirolban volt működendő, támadó előnyomulásukat — mely kivált Tirolban, hol az osztrák csapatokat a Hofer András által vezetett népfölkelés támogatta, volt sikeres — a regensburgi események hírére félbeszakítva, megkezdték a visszavonulást.

A francia hadak parancsnoka, Jenő olaszországi alkirály nem követte az osztrákok mozdulatait, hanem Napoleon parancsára a legrövidebb vonalon Leobenbe, s miután itt Jellacsicsnak Salzburgból visszavonuló dandárát szétverte, Bécsújhelyre menetelt, hova június 4-én érkezett. János főherczeg ezalatt Gráczból Magyarországra vonult vissza.

Napoleon már Bécs elfoglalása után Magyarországra küldötte Lauriston és Montbrun tábornokokat, s velök ama május 15-én kelt híres proklamatiót, melyben *a magyarokat Ausztriától és a Habsburg dynastiától való elszakadásra hívja föl. De a magyar nemzet királyához való törhellen hűségében nem volt megingatható, s fegyvert ragadt ugyan, de nem törvényes és koronázott királya, hanem a francziák ellen.*

A magyar nemesi fölkelő sereg József főherczeg nádor vezérlete alatt Győr körül gyülekezett s június 12-én a Körmentől Pápán át szintén ide tartó János főherczeg seregével egyesült.

Miután Napoleon ez időben a wagrami döntő csatára készült,

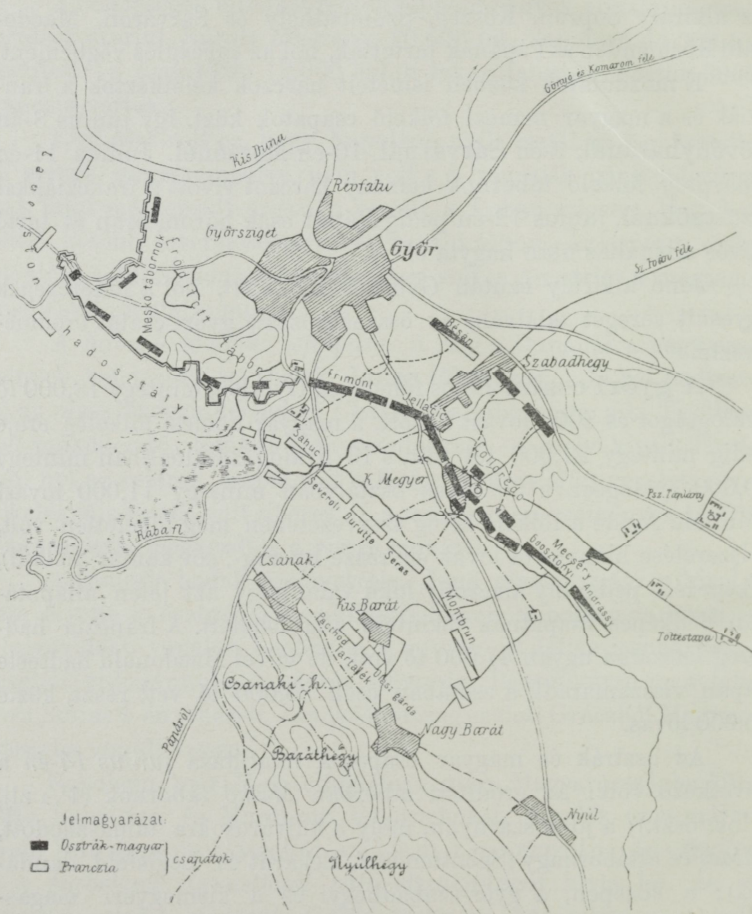
s János főherceget az e csatában való részvételben megakadá- 1809.
lyozni fölötté érdekében állott, Jenő olasz alkirályt Bécsújhely-
ről, Macdonald hadtestét pedig Gráczból Magyarországra rendelte.
Az alkirály Sopron, Kőszeg, Szombathely és Sárváron, Macdo-
nald Kőrmenden át Pápának tartottak, hol az egyesülés végbement.

E mozdulatok közben ismételt harcok keletkeztek a fran-
cziák és a magyar nemesi fölkelő csapatok közt. Így junius 8-án
Sövényházánál, 9-én **Sárvárnál**, 10-én **Mersénél**. Junius 11-én **Sövényháza.**
Andrássy fölkelő tábornok kemény harczot vívott a francziákkal **Sárvár.**
Szörcsöknél, junius 12-én pedig Pápát csak három órán át tartó **Merse.**
szívós ellenállás után hagyta el. **Szörcsök.**
Pápa.

Jenő alkirály ezután Győrnek menetelt, hol a főherczegek
egyesült seregét találván, az összeütközés a győri csatát eredmé-
nyezte.

A győri csata. János főherczeg Győrhez mintegy 18,000 fő Győr.
gyalogságot és 2000 lovast hozott, a magyar nemesi fölkelés ereje
pedig mintegy 21,000 főt tett, s 13 gyalog zászlóaljban mintegy
10,000 gyalogost, s 30 lovas osztályban mintegy 11,000 lovast
számlált. Ámde a fölkelő sereg szervezetében még tökéletlen volt,
fölszerelése hiányos (a lovak egyrésze nyereg-, sőt kantár nélkül),
kiképezése pedig oly alacsony fokú vala, hogy azt jelen állapotá-
ban hadképes csapatnak tekinteni alig lehetett. A francia had-
sereg létszáma ugyan 47,000 fő volt, de mivel Macdonald hadteste
Pápán visszamaradt, a csatában csak 35,000 fő vett részt, közte
10,000 lovas.

Az osztrák és magyar csapatok fölállítása *junius 14-én* a
következő volt: Az erődített táborban *Meskó* tábornok (4^{1/2} zlj,
2 lov. oszt.); a jobb szárnyon, mely a külvárosokra támaszkodott,
Jellacsics altábornagy (Sebottendorf, Eckardt és Legisfeld dandá-
rok); a középben, a győr-szabadhegyi és a kismegyeri magas-
latokon, *Collredo* altábornagy (Lutz és Marziáni dandár); a
bal szárnyon, mely Kis-Megyertől a Panzsó patak mentén Kis-
Táplányig terjedt s kizárólag lovasságból állott, *Mecséry* altábor-
nagy (Andrássy és Goszthonyi dandárok, 40 lovas század),
végre tartalékban *Frimont* altábornagy (Gajoli és Kleinmayer gy.
és Bésán lov. dandár 13 zlj és 21 lov. szd); a tartalék gyalogsága
a közép, lovassága a jobb szárny mögött állott.

A győri csata.
1809 június 14-én.

A francziák részéről a jobb szárny *Montbrun*, (két lovas hadosztály és egy gyalog dandár) Pusztá-Táplány, a közép, *Grenier* (Seras, Durutte és Severoli gy. hadosztályok) Szabadhegy—Kis-Megyer, a bal szárny *Lauriston* (egy gyalog és egy lovas (Sahuc) hadosztály) gyalogságával az erődített tábor, lovasságával K.-Böcs ellenében fejlődött. A két gyalog hadosztályból álló *tartalék* (Pacthod és olasz gárda) Kis-Barát mögött állott föl.

A támadást a francziák a közép hadosztályok lépcsőzetes előrenyomulásával d. u. 1 órakor kezdték meg, de az élen levő Seras-hadosztály a magtár körüli csapatok erős tüzelése elől csakhamar hátrálni volt kénytelen; a másik két hadosztálynál a harc álló jellegűvé vált. Jenő alkirály ekkor Kis-Megyer ellen egy 24 ágyúból álló üteget hozott működésbe, míg Montbrun döntő támadást intézett a magyar fölkelő lovasság bal oldala ellen. Mecséry a támadást az Andrássy-dandárral fogta föl s ezt csakhamar a Goszthonyi-dandárral is támogatta; de a gyakorlatlan fölkelő lovasság, mely azonkívül előzőleg már a lövegtűztől is sokat szenvedett, a francia rohamot kiállani képes nem volt s hátrálni kezdett.

Ezáltal a fölállítás bal oldala födőzetlen maradt s a Seras-hadosztály átkaroló támadással Kis-Megyert elfoglalta; miután ugyanekkor a francia bal szárny is, a tartalék által támogatva, előnybe jutott, s Montbrun is újból támadásba ment át, János főherczeg délután 5 órakor az általános visszavonulást — Szent-Iván és Ács felé — elrendelte. A visszavonulást Mecséry és Frimont lovassága födőzte.

A veszteség az osztrák-magyar seregnél 7—8000 fő volt, melyből a nagyobb rész a császári gyalogságra és a magyar lovasságra esik. A francziák csak 2000 főnyi veszteséget ismernek be.

A győri csata — mint a magyar nemesi fölkelés intézményének utolsó alkalmazása — a magyar hadügy történetében nevezetes; de a hadműveletek lefolyására is nagyfontosságú, mert János főherczeg nem tarthatott Pozsonynak, hanem Komáromba volt kénytelen hátrálni s így Béctől, hol nagy események készültek, eltávozott.

A wagrami hadjárat. Károly főherczeg az asperni csata után a hadműveletekben beállott szünetet arra kívánta fölhasz-

1809. nálni, hogy seregét a kikerülhetetlen döntő csata számára lehetőleg megerősítse; a Duna két partja közt pedig a szabad közlekedést fentartandó, Pozsonynál erődített hidfőt készíttetett, s ennek védelmét Bianchi tábornokra bízta. E hidfőt Davoust tábornagy már június 1-én körülzárta, június 3-án pedig 18,000 emberrel megtámadta, de Bianchi körültekintő gondosságán és szívós ellenállásán a vállalat kudarczot vallott.

A győri csata utóepizódjaiból különös fölemlítést érdemel *Mesko tábornok visszavonulása*, ki a főseregtől elvágtván, Szent-Groth tájékán Chasteler hadtestéhez csatlakozott s e közben még győzelmes harczt is vívott Dömölknél. A várat védő *Péchy* tábornok Győrben a csata után még 8 napig tartotta magát, de június 22-én Győrt feladni volt kénytelen.

A francziák ennek folytán újból és pedig nagyobb erővel támadtak Pozsony ellen, nemcsak a hidfőt, de magát Pozsonyvárost is erősen bombázzván. Most maga János főherczeg készült Pozsonynál átkelni, hogy a francziákat elűzze, de ekkor vette a parancsot, hogy azonnal Wagramhoz siessen.

Wagramnál ment ugyanis végbe a hadjárat harmadik és legfontosabb döntő csatája, melyben mindkét fél 150,000 főnyi erőt állított egymással szembe. A csata két napig tartott; Napoleon július 5-én a Lobau szigetről a Duna bal partjára átkelvén, az osztrákoknak a Russbach mögötti állását megtámadta, de ezuttal siker nélkül; másnap, június 6-án Napoleon Macdonald alatt 60,000 főnyi tömeget vont össze, hogy Károly főherczeg arcvonalát áttörje, míg Davoust az osztrák bal szárnyat karolta át. Károly főherczeg, ki János főherczeg Pozsonyból ide rendelt csapataira hiába várt, délután 1 órakor hátrálni volt kénytelen. A csata, melyben mindegyik fél 15—20,000 embert vesztett, Napoleon győzelmével végződött.

A wagrami csata után a francziák Pozsonyt a Duna mindkét partján megtámadván, az osztrák csapatok onnét kivonultak s a hidfőt július 11-én, a várost július 13-án a francziáknak átengedték.

Az október 14-én megkötött schönbrunni béke az osztrák császárságra ismét súlyos csapást mért. Kétezer négyszög mértöldnyi terület és közel négy milliónyi lakosság szakított ki a

birodalomból és csatoltatott részben Bajorországhoz, részben az 1809. újonnan alakított illyriai királysághoz és varsói nagyhercegséghez.

Katonai tekintetben e háborúnak különös érdeket kölcsönöz azon körülmény, hogy benne Európa elismert két legnagyobb hadvezére, Károly főherceg és Napoleon mérkőzött egymással, továbbá, hogy a csaták nagymestere Napoleon, e háborúban, az asperni csatában, győzetett le először.

Az 1812-ik évi nagy orosz háború. Az 1809-ik évi 1812. háború után még csak egy önálló és független állam volt Európában: Oroszország. A többiek vagy bekebelezve voltak Franciaországba, vagy függő szövetségben állottak vele (Németország, Ausztria stb.). Napoleon helyzete a Habsburg dynastiával való házassági összeköttetése folytán megerősödött s Angliát kivéve, általánosan elismertetett. Bárha Napoleon Sándor czárhoz szívélyes viszonyban állott, a két nagy birodalom mérkőzésének előbbutóbb mégis be kelle következni, s be is következett csakhamar, midőn a független Oroszország Napoleonnak a szárazföldi zárva vonatkozó intézkedéseit végre nem hajtotta s ez annál is inkább, mert a czári kormány a varsói nagyhercegség felállításában és kiterjesztésében Lengyelország újbóli feltámadását látta.

Napoleon teljesen fölismerte az óriási nehézségeket, melyekkel egy orosz háború megindítása járt s intézkedéseit, melyek bámulatra méltók, ennek megfelelően tette meg. De a végnélküli tér, a dermesztő hideg s az oroszok — nem ugyan előre megfontolt, de szükségből követett — azon eljárása, hogy a döntő csata elől szüntelenül kitértek, a vállalat bukását idézték elő.

A 480,000 főnyi *nagy hadsereghez* (grande armée) a szövetséges Ausztria egy 35,000 főnyi hadtestet (a nagy hadsereg XIII.-ik hadteste) adott, Schwarzenberg herceg lovassági tábornok parancsnoksága alatt, melynek feladata az volt, hogy a nagy hadsereg jobb oldalát fődözze.

Schwarzenberg június 10-én indult ki Lembergől s július 1-én Drohiczinhez ért, hol egyelőre állva maradt. De midőn a szomszéd VII. hadtestet (Reynier) az oroszok visszanyomták, Schwarzenberg támogatására sietett és augusztus 12-én Gorodeczno. Gorodeczno. decznonál ketten Tormaszov orosz hadát visszaverték. Szeptem-

1812. ber hónapban az oroszok még Csicsagov 30,000 főnyi hadával szaporodtak s ezek elől Schwarzenberg Brzescig hátrált. Október 20-án azonban Csicsagov 35,000 emberrel a Berezinához vonúlt, hogy Napoleon visszavonuló útját elvágja, Schwarzenberggel Sacken tábornok hadtestét hagyván szemben. Schwarzenberg november 16-án újból segítette a hetedik hadtestet s az *Izabielin* mellett vívott ütközetben Sackent visszanyomta. Időközben a nagy hadsereg felbomolván, az osztrák hadtest is visszavonúlt s 1813 első napjaiban Krakó tájékán téli szállásokra ment.

1813. **Az 1813-ik évi németországi hadjárat.** Az orosz hadjárat volt az első, melyben egy, Napoleon által személyesen vezetett hadsereg nagy és döntő vereséget szenvedett. Az európai államok ez eseménnyel szemben kezdetben tanácstalanul állottak; a kívánság, hogy a francia felsőbbség alól fölszabaduljon, kiváltképpen Németországban, s a német államok közt a legnagyobb nyomás alatt álló Poroszországban volt nagy. Ámde Poroszország s vele egész Európa meg volt győződve, hogy Napoleon genije módot fog találni arra, hogy e balsiker következményeit elhárítsa s így háborúra, erős szövetséges hatalom nélkül, nem igen lehet gondolnia; mindamellett is Poroszország a háborúra — bár titokban — már régen készült.

E készülétek az 1813-ik év elején, midőn a francia hadak, vagy helyesebben menekültek, Poroszországon át még útban voltak hazájok felé, már annyira haladtak, hogy a Napoleon nagy hadseregéhez tartozó porosz segélyhad parancsnoka York, megkockáztathatta a tauroggeni szerződést, mely szerint hadtestével az orosz hadsereghez csatlakozott s ez elhatározást a porosz kormány február 27-én magáévá tette.

A háború Napoleon ellen tehát újból megindult, de azt egyelőre csak Orosz és Poroszországok folytatták. Midőn azonban Napoleon e szövetségesek hadait a tavaszi hadjárat folyamán Lützen és Bautzen mellett megverte s visszaűzte, ezek Napoleonnal fegyverszünetet kötöttek, mely alatt mindent elkövettek, hogy a szövetségnek Ausztriát is megnyerjék.

E törekvésük sikerült is és a *trachenbergi* szerződésben Ausztria és Anglia is a szövetséghez csatlakoztak. A trachenbergi szerződés szerint Csehországban Schwarzenberg alatt

egy 130,000 osztrákokból és 100,000 poroszról álló főssereg (cseh hadsereg), Sziléziában Blücher alatt 100,000 főnyi porosz (sziléziai hadsereg), Brandenburgban Bernadotte, már akkor *svéd trónörökös* alatt egy 80,000 főnyi vegyes sereg (északi hadsereg) fölállítása határozatott el. 1813.

Napoleon a közel félmilliónyi szövetséges sereggel szemben minden erőfeszítés daczára is csak mintegy 350,000 főt állíthatott, mely erő augusztus közepén két csoportban állott. Napoleon a főssereggel Szászországban Liegnitztől Drezdáig, s Oudinot három gyalog és egy lovas hadtesttel a Nuthe-Notte vonalon, tehát a szövetségesek északi serege ellenében.

A szövetségesek, *Radeczky* altábornagy, Schwarzenberg vezérkari főnöke ajánlatára azt határozták, hogy a három hadsereg központosan Lipcse irányában (hol Napoleon főerejét vélték) nyomul elő; Napoleon ellenben zömével a mintaszerűen előkészített Elba vonalon, Drezda körül, szándékozott maradni s e központi állásból, a belső vonalon működve, a szövetséges hadak közül azt szándékozott egyesült erővel megtámadni, a melyik erre alkalmat nyújt.

A szövetségesek közül legelőször Blücher nyomult elő; de Napoleon augusztus 21-én a Katzbachig, 23-án pedig Jauerig vettette vissza. Időközben megmozdult Schwarzenberg is és az Érczhegységen négy oszlopban átvonulván, Drezdának tartott. De gyors menetekben itt termett Napoleon és a csehországi sereget aug. 26. és 27-én döntőleg megvervén, az Érczhegységen át való visszavonulásra kényszerítette. E visszavonulás közben akadtak a szövetségeses Vandamme hadtestére, mely a teplitzi út elfoglalására volt kirendelve; Vandamme *Kulmnál* az osztrákok, oroszok és poroszok közé kerülvén, 10,000 emberével fogságba esett. Drezda.

Hasonló szerencsétlenségek érték Napoleon alvezéreit más pontokon is; így Macdonald Blücher ellenében a *Katzbachnál*, Oudinot az északi sereg ellen *Gross-Beerennél*, később ugyanitt Ney *Dennevitznél* szenvedtek vereséget s bár maga Napoleon, a hol személyesen megjelent, győzött, e balesetek következtében az Elbánál elfoglalt központi állását feladni volt kénytelen s október 13-án végre Lipcse körül foglalt állást, hol a döntés bekövetkezett.

A lipcsei csata. A francia sereg létszáma október 15-én este Lipcse.

1813. Lipcsénél 160,000 fő volt, mely ellen a szövetségesek a következő napon 200,000 főt állíthattak.

A támadást *október 16-án* a szövetségesek három csoportban indították meg, melynek folytán három külön csata keletkezett: Napoleon és Schwarzenberg közt *Wachau-nál*, Blücher és Ney közt *Möckermél*, végre Bertrand és Gyulay közt *Lindenaunál*. A nap eredménye az volt, hogy Napoleon Schwarzenberget, Bertrand pedig Gyulayt visszanyomta; Blücher Ney fölött némi előnyt nyert. A 16-iki harc tehát egészen a francziákra kedvező volt, de a szövetségesek még további 100,000 főnyi erősítést vártak, míg Napoleonhoz csupán Reynier 15,000 főnyi hadteste csatlakozhatott. Ennek daczár. Napoleon a harcot 17-én nem újította meg, hanem apósával, Ferencz császárral alkudozást kezdett. Ez eredményre nem vezetett, s csak azon hátránya volt, hogy a szövetségesek ereje növekedett.

Október 18-án Napoleon 130,000 főnyi serege ellen 300,000 szövetséges állott s így az eredmény kétséges alig lehetett.

A szövetségesek támadása azonban ezuttal sem volt egyidejű. Az első támadó Hessen-Homburg volt, de Napoleon őt csakhamar visszavetette. Benningsen és Barclay egymásra várván, csak d. u. 2 órakor, Bernadotte pedig csak d. u. 3 órakor támadt. Ekkor Blücher, ki a Parthe vonalat is már elfoglalta, szintén új támadást intézett s ez, kapcsolatban a Reynier hadtestében levő szászok tömeges átpártolásával, a csatát a szövetségesek javára döntötte el.

Gyulay, kinek Napoleon visszavonuló vonalát kellett volna elfoglalni, Bertrand által megveretett, minélfogva Napoleon visszavonulását az éj beálltával akadálytalanul foganatosíthatta. Macdonald, ki az elvonulást fedezte, a várost 19-én délig megtartotta.

A veszteségek a francziák részén 60,000, a szövetségesek részén 50,000 főt tettek.

Az üldözést Blücher rögtön megkezdte, de téves irányba jutott. Az egyetlen akadály Wrede osztrák-bajor hadteste volt, ki Hanaunál állást foglalt, hogy a megsebzett oroszánra még egy csapást mérjen. De az eddig hű szövetséges szégyenletes kudarcot vallott, s Napoleon háborítatlanul vonult Franciaországba. A szövetségesek egész a Rajnáig hatoltak.

A hadjárat véget ért, de a háború nem.

1813.

Az 1814-ik évi hadjárat. Az 1814-iki hadjárat elején a szövetségesek 640,000 főt állítottak a nagyobbára újonnan alakított csapatokból álló s csak 220,000 főnyi erejű francia sereg ellen.

1814.

A szövetséges seregek még 1813 decemberben s január első napjaiban átkeltek a Rajnán, hogy a háború színhelyét Franciaországba tegyék át. Napoleon január 25-én, a mikor az ellenséges seregek már Bar-sur-Aubenál voltak, ment hadai táborába Châlonsba; de már 29-én megtámadta *Brienne*-nél Blüchert s vissza is szorította, február 1-én azonban *La-Rothière*-nél vereséget szenvedett. A csata után Blücher azonnal Páris ellen indult, Schwarzenberg ellenben Napoleont Troyes felé követte.

Napoleon a szövetségesek e szétválását örömmel vette, s csakhamar fölismerve, miszerint a veszedelmesebb ellenfél a porosz Blücher, csak 20,000 embert hagyott Troyesnél, főerejével pedig Blücher ellen fordult s azt négy ütközetben (Champaubert, Montmirail, Vauchamps és Etoges) megverte; ekkor visszatérve Schwarzenberghez, három kisebb ütközet után ennek seregét is visszavonulásra bírta. Ámde alig vette Blücher Napoleon távozását észre, azon reményben, hogy Párist egymagában is beveszi, rögtön ismét támadólag előnyomult. Napoleon tehát *harmadszor is Blücher ellen fordult* s azt több kisebb ütközetben, valamint a *Craonne-Reims* melletti csatában ismételten megverte, majd visszatérve Schwarzenberg ellen, azt *Troyesnél* újólág megtámadta, de a nagy túlerő által visszanyomatott.

A szétszórta előnyomuló szövetséges seregek ellen Napoleon által intézett bámulatos hadműveletek a szövetségeseket, kik már január 25-én 6—8 menetre voltak Párishoz s a háborút — ha a kellő erélylyel és egyetértéssel működnek — egy hét alatt befejezhetik, több mint két hónapig föltartóztatták, de győzelemre még sem vezethettek. A szövetségesek végre is egyesültek s most már határozottan Páris ellen nyomultak, mely előtt a döntő csata márczius 30-án vívatott; Marmont és Mortier nem voltak képesek Páris megvédeni s a szövetségesek 31-én Párisba bevonultak.

Páris.

A cél, melyre az európai hatalmak 1792 óta szakadatlanul törekedtek, végre 22 évi küzdelem után s miután egész Európa

1814. vérben fürdött, eléretett. Napoleon ápril 6-án fia javára, ápril 11-én pedig véglegesen leköszönt. A Bourbonok visszatértek, Napoleon pedig Elba szigetére vonult.

Az 1814-ik évi május 30-án megkötött *első párisi béke* Franciaország határait akkép állapította meg, mint azok 1792 január 1-én voltak, csupán Savoya és Nizza hozzáadásával. Ausztria tehát a francia háborúk folyamán elvesztett összes tartományait visszanyerte.

1815. **Az 1815-ik évi hadjárat.** Napoleon bukásával az európai béke korántsem állott helyre: Németország, Spanyol és Olaszországok megszabadultak ugyan az idegen nyomás alól, de már úgy az olasz tartományok, mint Lengyelország és más, eddig francia fenhatóság alatt állott területek elosztása körül az 1814-ik év őszén egybegyült bécsi kongresszuson nehézségek merültek föl, s a béketárgyalások, mint közönségesen, már a jövő háborúk magvait hintették el. Franciaország maga, az akarata ellenére s idegen segítséggel végbement változásokat szenvedett; a dicsőség, melyet Napoleon Franciaországnak szerzett, az államterület megnagyobbodása, elveszett; de sőt még a polgári és egyéni szabadság is, mely a francia forradalom alatt százezrek föllázásával kivivatott, a Bourbonok alatt, kikről a történelem azt mondja, hogy 26 évi száműzetésök alatt «semmit sem tanultak és semmit sem felejtettek», komoly veszedelemben forgott. A dicsőséghez és erős kormányhoz szokott francia nép, a Bourbon XVIII-ik Lajos dicstelen, gyöngé és idegen befolyás alatt álló kormányát unta és óhajtva várta a napot, mely a kelletlen, a nemzet önérzetét mélyen sértő viszonyokat megváltoztassa.

Napoleon, ki Franciaországgal állandó összeköttetésben maradt, mind e tüneteket élénk figyelemmel kísérte s már az 1815. év tavaszán az időpontot alkalmasnak vélte arra, hogy Franciaországba visszatérjen. Franciaországra nézve a vállalat nem is volt túlkorai, de az volt a külföldre nézve, mert a szövetséges hatalmak még együtt voltak s hadseregeik nagy része még hadi lábbon állott. Napoleonnak várni kellett volna, míg az egyetértés a szövetséges hatalmak közt megzavarodik, mi közel állott, míg a hatalmak talán egymás ellen fordúlnak, mi szintén a valószínűségek közé tartozott. De Napoleon csak a francia

viszonyokat vette számításba s e számításában nem is csatlakozott. Midőn az 1815. év márczius 1-én Cannesban egy 1200 főből álló kisedet csapat élén Franciaországban kikötött, a francia nép őt mint fölszabadítóját, megváltóját üdvözölte. Hogy a hadsereg dicsőséges hadvezéré a legnagyobb lelkesedéssel fogadta, mondanunk is fölösleges. Az ellene küldött csapatok a hön szeretett vezér és uralkodó megpillantásakor tömegesen mentek táborába át s Lajos királynak nem volt egy zászlóalja, egy lovas százada, mely Napoleon ellen fegyvert fogott volna. *Napoleon márczius 20-án diadalmenetben bevonult Párisba*, honnét XVIII. Lajos futni kényszerült.

Napoleonnak mindenekelőtt időre volt szüksége, hogy Franciaország erejét újból szervezze és a hadviseléshez szükséges eszközöket megnyerje. Ezt elérendő a külhatalmakat békés szándékairól igyekezett meggyőzni. E békebiztosítások hatását azonban nagy mértékben csökkentette Murat föllépése, kit a sógorán elkövetett árulás Nápoly trónján megtartott s ki most Napoleon visszatérével Ausztriának hadat izent.

Ily körülmények közt mi sem volt természetesebb, mint hogy a párisi békét aláírt hatalmak a szövetséget márczius 15-én megújítva, Napoleonnak *a béke megóvására* háborút izentek.

A szövetséges hatalmak egy 650,000 főből álló óriási sereggel szándékoztak Franciaországba betörni s mint a megelőző évben, központiasan Páris ellen nyomulni. E haderőhöz az angolok és németalföldiek Wellington alatt 100,000 főt, a poroszok Blücher alatt 220,000 főt Belgiumban határoztak állítani; a Közép-Rajnáan *Barclay* alatt 150,000 orosz, a Felső-Rajnáan *Schwarzenberg* alatt 230,000 osztrák, a piemonti határon *Frimont* alatt 60,000 osztrák-szárd csapat vonult föl.

A kitört háború egész érdeke a rövid, de annál fontosabb németalföldi hadjáratban összpontosul, melyben Wellington és Blücher Napoleon seregét a június 18-án vívott *waterlooi* csatában megsemmisítvén, július 3-án Párist másodszor is bevették.

Ausztria hadai e közben megverték több kisebb ütközetben *Murat* nápolyi király kis seregét, minek folytán Murat május 20-án Franciaországba menekült. Még egyszer visszatérve, Murat az osztrákok által elfogatott s hadtörvényszéki ítélet alapján október

1815. 13-án agyonlövetett. Az osztrák és szárd seregek ezután megkezdték meneteiket Franciaország felé, de közreműködésükre már szükség nem volt. A waterlooi győzelem a háborúnak véget vetett, s Napoleon szereplését örökre megszüntette. A Szent-Ilona szigetére száműzött nagy ember, ki másfél évtizedig a világalalom legmagasabb lépcsőjén állott, most mint Anglia rabja fejezte életét be; de ha szerencséje aláhanyatlott is, katonai dicsősége csorbát nem szenvedett s végzetes sorsa daczára kora legnagyobb hadvezére marad.

A francia háborúban, melyekben Ausztria többször állott a megsemmisülés előtt, Magyarország koronás királyát mindenkor egész erejével, vére és vagyona feláldozásával hűségesen támogatta s ezen hűségében még a legnehezebb viszonyok közt, a legcsábítóbb ígéretek daczára, soha egy pillanatig meg nem ingott. A magyar katonák, magyar vezérek, ott voltak az összes hadjáratokban, ott véreztek, ott haltak meg ha kellett, az összes csatatereken, hogy a király iránti hűségükről örök bizonytságot tegyenek.